

หากเจ้าอาวาสต้องมาจากการเลือกตั้ง : ความเป็นไปได้ อุปสรรค และ เงื่อนไขความสำเร็จ*

IF AN ABBOT WERE TO BE CHOSEN BY ELECTION: POSSIBILITIES, CHALLENGES, AND CONDITIONS FOR SUCCESS

พระปลัดมนู ฐานจาโร (ช่วยคิด)¹, พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโภชฺโฆ)² และ ฉัตรชัย แนวพญา³

Phrapalad Manu Thanacharo (Chouykit)¹, Phrachonyanmuni (Sompoch Dhammapochcho)²

and Chatchai Naewphaya³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี¹⁻³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chonburi Buddhist College, Thailand¹⁻³

Corresponding Author's Email: Saokum.sai@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการนำระบบการเลือกตั้งมาใช้กับตำแหน่งเจ้าอาวาส ภายใต้บริบทการปกครองคณะสงฆ์ไทย โดยมุ่งศึกษาความหมายและหลักการของการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย เปรียบเทียบกับโครงสร้างการได้มาซึ่งตำแหน่งเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 รวมทั้งพิจารณาความเป็นไปได้ อุปสรรค ความเสี่ยง และเงื่อนไขความสำเร็จของการนำระบบดังกล่าวมาใช้ในทางปฏิบัติ ผู้เขียนใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสารและการวิเคราะห์เชิงแนวคิด โดยศึกษากฎหมายคณะสงฆ์ หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แนวคิดธรรมาภิบาล ตลอดจนงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักการปกครองคณะสงฆ์และพระธรรมวินัย พบว่า แม้การเลือกตั้งจะเป็นกลไกที่ช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมและการมีส่วนร่วมของผู้ถูกปกครองในระบบการเมืองของรัฐ แต่เมื่อพิจารณาในบริบทของคณะสงฆ์ การเลือกตั้งเจ้าอาวาสยังมีข้อจำกัดสำคัญทั้งในเชิงกฎหมายและเชิงโครงสร้างการปกครอง อีกทั้งยังมีความเสี่ยงต่อการเกิดความขัดแย้งภายในวัด การแบ่งฝ่าย การแสวงหาความนิยม และการลดทอนคุณค่าทางพระธรรมวินัย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความเป็นเอกภาพและเสถียรภาพของคณะสงฆ์ จึงเสนอว่า หากจะนำระบบการเลือกตั้งเจ้าอาวาสมาใช้ จำเป็นต้องมีการปรับปรุงกฎหมายให้รองรับอย่างชัดเจน กำหนดคุณสมบัติผู้สมัครที่ยึดหลักธรรมวินัยเป็นแกนกลาง ออกแบบกระบวนการที่โปร่งใส และกำหนดบทบาทของเจ้าคณะผู้ปกครองในการกำกับดูแล ทั้งนี้ ภายใต้บริบทปัจจุบัน ระบบการแต่งตั้งยังคงเหมาะสมกว่าการเลือกตั้ง แต่ควรได้รับการพัฒนาให้มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้มากยิ่งขึ้น

* Received 14 January 2026; Revised 25 January 2026; Accepted 5 February 2026

คำสำคัญ: เจ้าอาวาส, การเลือกตั้ง, การปกครองคณะสงฆ์

Abstract

This academic article aims to analyze the concept of applying an electoral system to the position of abbot within the context of the governance of the Thai Sangha. The study examines the meaning and principles of elections in a democratic system and compares them with the process of acquiring the position of abbot as stipulated in the Sangha Act B.E. 2505 (1962), as amended (No. 2) B.E. 2535 (1992). It further considers the feasibility, obstacles, risks, and conditions for the successful implementation of such a system in practice. The study employs documentary research and conceptual analysis by examining relevant Sangha legislation, principles of democratic governance, good governance concepts, and related academic literature. These are analyzed in comparison with the governance structure of the Sangha and the principles of Buddhist monastic discipline (Dhamma–Vinaya). The findings indicate that although elections function as an important mechanism for enhancing legitimacy and participation in state political systems, the application of an electoral system to the selection of abbots faces significant legal and structural limitations within the Sangha context. Moreover, such a system entails risks of internal conflicts within temples, factionalism, popularity-seeking behavior, and the erosion of moral and disciplinary values, which may undermine the unity and stability of the Sangha as a whole. Accordingly, this article argues that if the election of abbots is to be implemented, it would require clear legal amendments, strict qualification criteria grounded in the Dhamma–Vinaya, a transparent selection process, and a defined supervisory role for ecclesiastical authorities. Under the current legal and social context, the appointment system remains more appropriate than direct elections; however, it should be further developed to enhance transparency and accountability.

Keywords: Abbot, Election, Sangha Administration

บทนำ

การปกครองคณะสงฆ์เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่อย่างมั่นคงและเป็นระเบียบ โดยมีวัดเป็นหน่วยพื้นฐานของการจัดการ และมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ทำหน้าที่กำกับดูแลด้านการปกครอง การศึกษา และการธำรงรักษาพระธรรมวินัยมาโดยตลอด โดยทั่วไป การแต่งตั้งเจ้าอาวาสอาศัยหลักอาวุโสและอำนาจตามโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม บทบาทของวัดที่ขยายตัว และความคาดหวังของสังคมต่อความโปร่งใสและธรรมาภิบาล ได้ก่อให้เกิดคำถามเชิงวิชาการเกี่ยวกับความเหมาะสมของระบบการแต่งตั้งเจ้าอาวาสในปัจจุบัน บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอความหมายและบทบาทของเจ้าอาวาส วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากระบบการแต่งตั้งแบบเดิม ตลอดจนชี้ให้เห็นความสำคัญของแนวคิดการเลือกตั้งเจ้าอาวาส พร้อมทั้งพิจารณาความเป็นไปได้ อุปสรรค และเงื่อนไขความสำเร็จของแนวคิดดังกล่าว เพื่อเป็นฐานคิดในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งผู้นำสูงสุดของวัด มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการปกครอง การบริหารจัดการ และการธำรงรักษาพระธรรมวินัยทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของพระภิกษุสามเณร เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม และเป็นผู้นำในการอบรมสั่งสอนหลักธรรมแก่พุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ เจ้าอาวาสยังมีบทบาทสำคัญในการบริหารทรัพยากรของวัด ทั้งด้านทรัพย์สิน บุคลากร และกิจกรรมทางศาสนา รวมถึงการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกและชุมชน (วรุตม์ อรุณชุตี, 2563) ในบริบทสังคมปัจจุบัน บทบาทของเจ้าอาวาสมิได้จำกัดอยู่เพียงการประกอบศาสนกิจ หากแต่ขยายไปสู่การเป็นผู้นำทางสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนาชุมชน ซึ่งต้องอาศัยความสามารถด้านการบริหารจัดการ ความรอบรู้ทางกฎหมายและการเงิน ตลอดจนทักษะการสื่อสาร ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมิใช่เพียงผู้มีอาวุโสทางพรรษา หากแต่เป็นผู้นำองค์กรทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงของวัดและความศรัทธาของสังคมโดยรวม (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูรธมมจิตโต), 2539)

การแต่งตั้งเจ้าอาวาสตามระบบดั้งเดิมที่เน้นอาวุโสและการพิจารณาของผู้บังคับบัญชาตามโครงสร้างคณะสงฆ์ แม้มีข้อดีด้านความเป็นระเบียบและความต่อเนื่อง แต่ในทางปฏิบัติยังพบปัญหาหลายประการ ได้แก่ ความขาดความโปร่งใสในกระบวนการแต่งตั้ง ความไม่สอดคล้องระหว่างอาวุโสกับความสามารถด้านการบริหารในบริบทปัจจุบัน และการขาดการมีส่วนร่วมของพระภิกษุภายในวัด ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่พอใจ ความขัดแย้ง และประสิทธิภาพในการบริหารที่ลดลง ปัญหาเหล่านี้สะท้อนว่าระบบการแต่งตั้งอาจยังไม่ตอบสนองต่อบทบาทและความคาดหวังของวัดในสังคมร่วมสมัยอย่างเต็มที่ (พระมหาสุชาติ ธรรมกาโม และคณะ, 2565) ในบริบทดังกล่าว แนวคิดการเลือกตั้งเจ้าอาวาสจึงถูกเสนอเป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาระบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วม โดยการเปิดโอกาสให้พระภิกษุในวัดมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้นำอาจช่วยเสริมสร้างความชอบธรรม ความโปร่งใส และการยอมรับในอำนาจการบริหารของเจ้าอาวาส

ทั้งยังเอื้อต่อการพิจารณาคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งอย่างรอบด้าน ทั้งด้านคุณธรรม ความสามารถ และวิสัยทัศน์ในการพัฒนาวัด หากดำเนินการภายใต้กรอบพระธรรมวินัยและหลักสมานฉันท์ การเลือกตั้งอาจเป็นกระบวนการพิจารณาร่วมกันโดยไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การ แข่งขันหรือการแบ่งฝ่าย และช่วยเสริมภาพลักษณ์การปกครองคณะสงฆ์ที่เปิดกว้างและ สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน (พระมหาเสาร์คำ ธรรมธีโร และภัสร์นันท์ พวงเถื่อน, 2563)

การเลือกตั้งเจ้าอาวาสมีความเป็นไปได้ในเชิงแนวคิด เนื่องจากอาจช่วยเสริมสร้าง ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมภายในวัด การนำไปใช้ในทางปฏิบัติยังเผชิญ ข้อจำกัดสำคัญ ทั้งความเสี่ยงต่อการเกิดความขัดแย้งและการเมืองภายในวัด การแทรกแซง จากปัจจัยภายนอก ตลอดจนข้อจำกัดด้านกฎหมายและโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่เน้น ระบบการแต่งตั้งตามลำดับชั้น หากขาดกรอบควบคุมและจริยธรรมที่เหมาะสม อาจส่งผล กระทบต่อความสามัคคีและศรัทธาของสาธุชน เงื่อนไขความสำเร็จของการเลือกตั้งเจ้า อาวาสจึงอยู่ที่การกำหนดกรอบกฎหมายและระเบียบที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย การ ออกแบบกระบวนการที่เน้นคุณธรรมและฉันทามติ มากกว่าการแข่งขันเชิงอำนาจ และการ ส่งเสริมธรรมาภิบาลภายในคณะสงฆ์ ทั้งนี้ บททศวรรษวิชาการนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร โดยใช้ การวิเคราะห์เชิงกฎหมายควบคู่กับการเปรียบเทียบเชิงสถาบัน เพื่อประเมินความเป็นไปได้และ ข้อจำกัดของแนวคิดการเลือกตั้งเจ้าอาวาสในบริบทกฎหมายและสังคมไทยปัจจุบัน

ระบบการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบันเป็นอย่างไร

ในเชิงประวัติศาสตร์ ระบบการปกครองคณะสงฆ์ไทยมิได้เป็นโครงสร้างแบบรวม ศูนย์เช่นในปัจจุบันมาโดยตลอด หากแต่ในอดีต โดยเฉพาะก่อนการตราพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) การคัดเลือกเจ้าอาวาสมีกษัตริย์ฉันทามติ ของพระภิกษุในวัด ร่วมกับบทบาทของชุมชนและผู้มีอุปการคุณต่อวัด ทำให้เจ้าอาวาสมีความ ใกล้ชิดกับชุมชนและมีฐานความชอบธรรมจากการยอมรับในระดับท้องถิ่นเป็นสำคัญ ระบบ ดังกล่าวยังขาดมาตรฐานกลางและกลไกกำกับที่ชัดเจน ส่งผลให้การบริหารคณะสงฆ์มีความ หลากหลายและไม่เป็นเอกภาพ ต่อมา การปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2445 และการปรับปรุงกฎหมายในระยะต่อมา ได้นำไปสู่การจัดวางโครงสร้าง การปกครองแบบลำดับชั้นและการแต่งตั้งจากส่วนกลางอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 ซึ่งกำหนดให้ตำแหน่ง เจ้าอาวาสเป็นผลจากกระบวนการแต่งตั้งภายใต้การกำกับของเจ้าคณะผู้ปกครอง การ เปลี่ยนแปลงดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความเป็นเอกภาพ ระเบียบ และเสถียรภาพของคณะสงฆ์ ในภาพรวม แต่ขณะเดียวกันก็ลดทอนบทบาทการมีส่วนร่วมของพระภิกษุและชุมชนในระดับ วัดเมื่อเปรียบเทียบกับระบบในอดีต (พระมหาเจริญ กตปญโญ และคณะ, 2564)

ระบบการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันดำเนินการภายใต้กรอบของ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งกำหนดให้คณะ

สงฆ์มีโครงสร้างการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขสูงสุด และมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด ทำหน้าที่ออกกฎ ระเบียบ และคำสั่งเพื่อใช้บังคับแก่คณะสงฆ์ทั่วประเทศ ภายใต้โครงสร้างดังกล่าว การแต่งตั้งเจ้าอาวาสเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น โดยเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายและระเบียบคณะสงฆ์กำหนด ซึ่งมีได้เปิดช่องให้มีการเลือกตั้งโดยตรงจากพระภิกษุภายในวัด ระบบนี้มุ่งเน้นความเป็นเอกภาพ ความสงบเรียบร้อย และการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น เมื่อบทบาทของเจ้าอาวาสขยายไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากร การประสานงานกับชุมชน และการรับผิดชอบต่อสังคม แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้นำจึงเริ่มถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในเชิงวิชาการ เพื่อประเมินว่าระบบการปกครองที่มีอยู่สามารถตอบสนองต่อบริบทสังคมร่วมสมัยได้เพียงใด

การปกครองคณะสงฆ์หมายถึงการบริหาร จัดระเบียบ และควบคุมกิจการของสงฆ์ให้ เป็นไปตามพระธรรมวินัยและกฎหมายของรัฐ โดยอำนาจหน้าที่ดังกล่าวมีที่มาสำคัญจากสอง ฐาน คือ พระธรรมวินัย และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ในเชิงกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะ สงฆ์กำหนดโครงสร้างอำนาจในการปกครองไว้อย่างชัดเจน โดยให้อำนาจการแต่งตั้ง ถอดถอน และกำกับดูแลเจ้าอาวาสอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น และอยู่ ภายใต้การกำกับของมหาเถรสมาคม ระบบดังกล่าวสะท้อนแนวคิดการปกครองแบบรวมศูนย์ ซึ่งให้ความสำคัญกับความเป็นระเบียบและความมั่นคงขององค์กรสงฆ์ เมื่อพิจารณาในบริบท ของการเลือกตั้งเจ้าอาวาส จะเห็นได้ว่ากฎหมายปัจจุบันยังมีได้รองรับกระบวนการคัดเลือกโดย การมีส่วนร่วมของพระภิกษุในวัดโดยตรง ดังนั้น แนวคิดการเลือกตั้งเจ้าอาวาสจึงไม่ใช่เพียง ประเด็นเชิงการบริหารเท่านั้น แต่ยังเป็นประเด็นเชิงโครงสร้างอำนาจและกฎหมาย ซึ่ง จำเป็นต้องพิจารณาควบคู่กับพระธรรมวินัยและกรอบกฎหมายของรัฐอย่างรอบคอบ

การปกครองคณะสงฆ์ไทยสามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ การปกครอง ตามลำดับชั้น การปกครองตามเขตพื้นที่ และการปกครองตามภารกิจคณะสงฆ์ ซึ่งทั้งหมดถูก กำหนดและควบคุมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กล่าวคือ 1) การปกครองตามลำดับชั้นเป็น รูปแบบหลักที่มีผลโดยตรงต่อการแต่งตั้งเจ้าอาวาส เนื่องจากการตัดสินใจอยู่ในอำนาจของเจ้า คณะผู้บังคับบัญชา มิได้เปิดโอกาสให้วัดใช้กระบวนการตัดสินใจภายในของตนเอง 2) การ ปกครองตามเขตพื้นที่ช่วยให้การกำกับดูแลเป็นระบบ แต่ก็ยังคงยึดหลักการบังคับบัญชาจาก ส่วนกลางเป็นสำคัญ และ 3) การปกครองตามภารกิจคณะสงฆ์มุ่งเน้นการแบ่งงาน แต่ไม่ได้มี ผลต่อโครงสร้างอำนาจในการแต่งตั้งผู้นำวัดโดยตรง จากโครงสร้างดังกล่าว แนวคิดการ เลือกตั้งเจ้าอาวาสจึงเผชิญข้อจำกัดเชิงกฎหมายและโครงสร้างการปกครองอย่างชัดเจน การศึกษาประเด็นนี้ในเชิงวิชาการมีคุณค่าในการสะท้อนให้เห็นความตึงเครียดระหว่างระบบ การปกครองแบบรวมศูนย์กับแนวคิดการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจนำไปสู่การทบทวนหรือปรับปรุง

รูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ในอนาคตภายใต้กรอบของพระธรรมวินัยและกฎหมาย (พระปลัด มนุ ฐานจาโร และคณะ, 2565)

จากข้อมูลข้างต้น ผู้เขียนพิจารณาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ในเชิงโครงสร้างอำนาจ จะพบว่ากฎหมายดังกล่าวมีลักษณะ ปิดโอกาสเชิงรูปธรรม แต่เปิดพื้นที่เชิงแนวคิดอย่างจำกัด ต่อการเลือกตั้งเจ้าอาวาส กล่าวคือ ในเชิงรูปธรรม กฎหมายกำหนดให้การแต่งตั้งและถอดถอน เจ้าอาวาสเป็นอำนาจของเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น และอยู่ภายใต้การกำกับของมหาเถรสมาคม โดยมีได้บัญญัติช่องทางให้วัดใช้กระบวนการเลือกตั้งหรือการตัดสินใจโดยตรงของ พระภิกษุภายในวัด ส่งผลให้การเลือกตั้งเจ้าอาวาสไม่สามารถดำเนินการได้ภายใต้กรอบ กฎหมายปัจจุบัน ทั้งนี้ ในเชิงแนวคิด พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีได้ปิดกั้นหลักการมีส่วนร่วม โดยสิ้นเชิง เนื่องจากกฎหมายเปิดโอกาสให้มหาเถรสมาคมออกกฎ ระเบียบ และข้อบังคับใน การบริหารคณะสงฆ์ได้ หากมีการตีความหรือพัฒนากลไกที่ให้ความเห็นหรือฉันทามติของ พระภิกษุในวัดเป็นข้อมูลประกอบการแต่งตั้งเจ้าอาวาส แนวคิดการเลือกตั้งในลักษณะการมี ส่วนร่วมเชิงปรึกษา อาจเกิดขึ้นได้โดยไม่ขัดต่อกฎหมายโดยตรง ดังนั้น ประเด็นสำคัญจึงมิใช่ เพียงการแก้ไขตัวบทกฎหมาย แต่รวมถึงการตีความอำนาจและการออกระเบียบภายในคณะ สงฆ์ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย โดยยังคงรักษาหลักเอกภาพและพระธรรมวินัยเป็น ฐาน

ความหมาย อำนาจหน้าที่ และที่มาของเจ้าอาวาส

การทำความเข้าใจบทบาท อำนาจ และที่มาของเจ้าอาวาสในระบบการปกครอง คณะสงฆ์ไทย จำเป็นต้องพิจารณาภายใต้กรอบกฎหมายที่ใช้บังคับเป็นหลัก โดยเฉพาะ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นกฎหมาย แม่บทที่กำหนดโครงสร้างการปกครอง อำนาจหน้าที่ และกระบวนการบริหารคณะสงฆ์อย่าง เป็นทางการ กฎหมายดังกล่าวได้วางหลักการปกครองคณะสงฆ์ในลักษณะรวมศูนย์อำนาจและ ยึดตามลำดับชั้นการบังคับบัญชา ส่งผลให้ตำแหน่งเจ้าอาวาสมีสถานะเป็นตำแหน่งทางการ ปกครองที่ได้มาจากการแต่งตั้ง มิใช่จากการตัดสินใจของพระภิกษุภายในวัดโดยตรง เมื่อ บทบาทของเจ้าอาวาสขยายจากการดูแลกิจการทางศาสนาไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากร การปฏิสัมพันธ์กับรัฐและสังคม และการรับผิดชอบต่อสาธารณชน ประเด็นเกี่ยวกับความชอบ ธรรมของที่มาและกระบวนการคัดเลือกเจ้าอาวาสจึงถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในเชิงวิชาการ การศึกษาบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความหมาย อำนาจ หน้าที่ และที่มาของเจ้าอาวาส จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจว่า กรอบกฎหมายปัจจุบันเปิดหรือจำกัดโอกาส ของแนวคิดการเลือกตั้งเจ้าอาวาสเพียงใด และเป็นฐานในการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของการ พัฒนารูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในอนาคต

คำว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองและบริหาร วัด มีสถานะเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดภายในวัด ทำหน้าที่ดูแลกิจการของวัดให้เป็นไปตามพระ

ธรรมวินัย กฎหมายคณะสงฆ์ และกฎหมายของรัฐ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เจ้าอาวาสเป็นตำแหน่งทางการปกครองระดับวัด ซึ่งได้มาจากกระบวนการแต่งตั้งตามที่กฎหมายกำหนด และมีหน้าที่ควบคุม ดูแล และบริหารกิจการของวัดอย่างเป็นทางการ (มาตรา 34 และมาตรา 37) ในเชิงกฎหมาย เจ้าอาวาสมิได้เป็นเพียงตำแหน่งทางศาสนาหรือจารีตประเพณี หากแต่เป็นตำแหน่งทางปกครองที่มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมายอย่างชัดเจน ส่งผลให้การดำรงตำแหน่งมีผลผูกพันทั้งต่อพระภิกษุสามเณรภายในวัด และต่อรัฐและสังคมภายนอก องค์ประกอบดังกล่าวสะท้อนว่า เจ้าอาวาสเป็นกลไกสำคัญของระบบการปกครองคณะสงฆ์แบบรวมศูนย์ และเป็นจุดเชื่อมโยงอำนาจจากโครงสร้างส่วนกลางลงสู่ระดับวัดโดยตรง (วรุฒม์ อรุณชุตี, 2563)

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์กำหนดให้เจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่ในการปกครอง ควบคุม และกำกับดูแลพระภิกษุสามเณรและกิจการภายในวัด โดยเฉพาะด้านการรักษาระเบียบวินัย การสั่งการ และการบริหารกิจกรรมของวัด (มาตรา 37) อำนาจดังกล่าวเป็นอำนาจทางปกครองที่ต้องใช้อยู่ภายใต้พระธรรมวินัย และอยู่ในการกำกับของเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น นอกจากนี้ เจ้าอาวาสยังมีอำนาจในการจัดการทรัพย์สินและเป็นผู้แทนวัดในการติดต่อกับหน่วยงานภายนอก ทั้งนี้ อำนาจของเจ้าอาวาสเป็นอำนาจที่กฎหมายมอบให้ภายหลังการแต่งตั้ง มิได้เกิดจากความยินยอมหรือการมอบอำนาจโดยตรงจากพระภิกษุในวัด ซึ่งสะท้อนลักษณะการปกครองแบบอำนาจจากบนลงล่างตามกรอบกฎหมายคณะสงฆ์ปัจจุบัน (พระปลัดมณู ฐานจาโร และคณะ, 2565)

หน้าที่ของเจ้าอาวาสถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 สรุปรวมมาตรา 37 และ 38 โดยให้มีอำนาจควบคุม ดูแล และอบรมพระภิกษุสามเณรให้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย รักษาความสงบเรียบร้อยภายในวัด และป้องกันการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่พระพุทธศาสนา รวมทั้งบริหารกิจการและทรัพย์สินของวัด ส่งเสริมการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ หน้าที่ดังกล่าวเป็นหน้าที่ตามกฎหมาย มิใช่เพียงหน้าที่เชิงจริยธรรม จึงทำให้ตำแหน่งเจ้าอาวาสมีนัยสำคัญทั้งในเชิงกฎหมายและการบริหาร ด้วยเหตุนี้ กฎหมายจึงกำหนดให้เจ้าอาวาสได้มาจากการแต่งตั้งโดยเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น และให้อำนาจในการถอดถอนแก่เจ้าคณะผู้ปกครองและมหาเถรสมาคมเมื่อมีเหตุอันสมควร โดยมีได้เปิดช่องให้พระภิกษุในวัดมีอำนาจเลือกตั้งโดยตรง ข้อจำกัดดังกล่าวสะท้อนโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์แบบรวมศูนย์และลำดับชั้นเป็นฐาน ทำให้แนวคิดการเลือกตั้งเจ้าอาวาสไม่สามารถดำเนินการได้ภายใต้กรอบกฎหมายปัจจุบัน เว้นแต่จะมีการแก้ไขกฎหมาย หรือกำหนดแนวปฏิบัติที่เปิดพื้นที่การรับฟังความคิดเห็นประกอบการแต่งตั้งโดยไม่ขัดต่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23, 2541)

จากข้อมูลข้างต้นผู้เขียนจึงสรุปได้ว่า ในทางปฏิบัติ บทบาทและอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสสามารถสะท้อนให้เห็นได้จากกรณีตัวอย่างของวัดในเขตชุมชนเมืองแห่งหนึ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีพระภิกษุจำพรรษาหลายรูปและมีทรัพย์สินของวัดจำนวนมาก เมื่อเกิดตำแหน่งเจ้าอาวาสว่างลง การแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่เป็นไปตามกระบวนการของคณะสงฆ์โดยเจ้าคณะผู้ปกครองพิจารณาจากสมณศักดิ์ พรรษา และประสบการณ์การปกครองเป็นสำคัญ แม้พระภิกษุภายในวัดและคณะกรรมการวัดบางส่วนจะมีความคิดเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับความเหมาะสมของผู้ได้รับการแต่งตั้ง แต่ผลการแต่งตั้งยังคงมีผลผูกพันตามกฎหมายคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสที่ได้รับแต่งตั้งจึงมีอำนาจหน้าที่โดยชอบในการบริหารกิจการวัด การดูแลพระภิกษุสามเณร และการจัดการทรัพย์สินของวัด กรณีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ที่มาของตำแหน่งเจ้าอาวาสตามระบบการแต่งตั้งช่วยสร้างความชัดเจนด้านอำนาจและความชอบด้วยกฎหมาย แต่อาจก่อให้เกิดคำถามด้านการมีส่วนร่วมและการยอมรับในระดับวัด ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การถกเถียงเรื่องความเหมาะสมของการนำระบบเลือกตั้งมาใช้ในอนาคต

การเลือกตั้งในปัจจุบันเป็นอย่างไร

การเลือกตั้งเป็นกลไกพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ซึ่งสะท้อนการใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชนในการกำหนดผู้ใช้อำนาจแทนตนภายใต้กรอบกฎหมายและหลักความชอบธรรมของรัฐ ระบบการเลือกตั้งของไทยได้รับการพัฒนาให้ครอบคลุมทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น มีรูปแบบ วิธีการ และองค์รกรกำกับดูแลที่ชัดเจน เพื่อให้การใช้อำนาจเป็นไปอย่างสุจริต เทียบธรรม และตรวจสอบได้ เมื่อนำแนวคิดเรื่องการเลือกตั้งมาพิจารณาในบริบทของสถาบันคณะสงฆ์ โดยเฉพาะตำแหน่งเจ้าอาวาสซึ่งเป็นตำแหน่งทางการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จะพบว่าหลักการและโครงสร้างของการเลือกตั้งในระบบการเมืองของรัฐมีความแตกต่างจากระบบการแต่งตั้งตามลำดับชั้นของคณะสงฆ์อย่างมีนัยสำคัญ ความแตกต่างดังกล่าวจึงนำไปสู่การตั้งคำถามเชิงวิชาการเกี่ยวกับความเป็นไปได้และข้อจำกัดของการเลือกตั้งเจ้าอาวาสภายใต้กรอบกฎหมายปัจจุบัน

คำว่า การเลือกตั้ง หมายถึง กระบวนการทางการเมืองและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกบุคคลหรือคณะบุคคลเข้าไปทำหน้าที่ใช้อำนาจรัฐแทนตนในองค์กรทางการเมืองหรือองค์กรปกครองต่าง ๆ การเลือกตั้งจึงเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับโครงสร้างอำนาจของรัฐ โดยทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ใช้อำนาจผ่านความยินยอมของผู้ถูกปกครอง และเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบ ถ่วงดุล และเปลี่ยนแปลงอำนาจอย่างสันติ (สมภพ ระวังทุกข์, 2566) นอกจากนี้ การเลือกตั้งยังสะท้อนหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ เสรีภาพในการแสดงเจตจำนงทางการเมือง ความเสมอภาคของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และความเป็นธรรมของกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างโปร่งใสและสุจริตตาม

กฎหมาย การเลือกตั้งจึงมีได้เป็นเพียงกระบวนการลงคะแนนเสียงเชิงเทคนิค หากแต่เป็นกลไกสำคัญที่กำหนดความรับผิดชอบของผู้ปกครองและเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตยโดยรวม (ศิริพงษ์ จำดำไรซิง และคณะ, 2564) สำหรับประเทศไทย การเลือกตั้งสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภทตามระดับของการปกครองและฐานอำนาจตามกฎหมาย ได้แก่ 1) การเลือกตั้งระดับชาติ ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชน 2) การเลือกตั้งระดับท้องถิ่น ซึ่งมุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการสาธารณะในพื้นที่ และ 3) การเลือกตั้งภายในองค์กรหรือสถาบันเฉพาะ ซึ่งเป็นการกำหนดผู้บริหารหรือผู้แทนตามกฎหมายหรือข้อบังคับขององค์กรนั้น ๆ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2535)

วิธีการเลือกตั้งของประเทศไทยในปัจจุบันตั้งอยู่บนหลักการเลือกตั้งโดยตรง โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งใช้อำนาจอธิปไตยของตนเองผ่านการลงคะแนนเสียงด้วยตนเอง เพื่อแสดงเจตจำนงในการเลือกผู้แทนหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง การลงคะแนนเสียงกระทำโดยใช้บัตรเลือกตั้งเป็นเครื่องมือหลัก ซึ่งออกแบบให้มีความลับ เสรี และเที่ยงธรรม อันเป็นหลักการสำคัญของการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้การใช้อำนาจเป็นไปอย่างชอบด้วยกฎหมายและมีความชอบธรรม ในเชิงระบบการเลือกตั้งของประเทศไทยใช้รูปแบบที่หลากหลายตามลักษณะขององค์กรและตำแหน่งที่เลือกตั้ง (วิทยา ชินบุตร, 2559) ได้แก่

1) ระบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ซึ่งให้ประชาชนเลือกผู้แทนในพื้นที่ของตนโดยตรง

2) ระบบบัญชีรายชื่อ ซึ่งมุ่งสะท้อนความหลากหลายของความเห็นทางการเมืองในระดับประเทศ และระบบผสมที่ผสมผสานคุณลักษณะของทั้งสองระบบเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างดุลยภาพระหว่างความเป็นตัวแทนเชิงพื้นที่และความเป็นตัวแทนเชิงสัดส่วน

การเลือกระบบเลือกตั้งดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อโครงสร้างอำนาจ การจัดตั้งรัฐบาล และความเข้มแข็งของสถาบันการเมือง ทั้งนี้การดำเนินการเลือกตั้งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ มีหน้าที่ควบคุม ดูแล และจัดการเลือกตั้งให้เป็นไปโดยสุจริต เที่ยงธรรม และชอบด้วยกฎหมาย ตลอดจนวินิจฉัยข้อพิพาทเกี่ยวกับการเลือกตั้ง วิธีการดังกล่าวสะท้อนหลักการสำคัญของการเลือกตั้งในรัฐประชาธิปไตย คือ หลักความยินยอมของผู้ถูกปกครอง ซึ่งแตกต่างจากระบบการได้มาซึ่งตำแหน่งโดยการแต่งตั้งตามลำดับชั้นหรืออำนาจเหนือกว่า และเป็นประเด็นสำคัญในการนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับระบบการบริหารจัดการในสถาบันอื่น เช่น การปกครองคณะสงฆ์ ที่ได้ตั้งอยู่บนฐานของการเลือกตั้งโดยตรง (พิมลจรรย์ นามวัฒน์, 2534)

จากข้อมูลข้างต้น ผู้เขียนสรุปได้ว่า การเลือกตั้งของประเทศไทยเป็นกระบวนการตามระบอบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนใช้อำนาจอธิปไตยผ่านการลงคะแนนเสียงโดยตรง เพื่อเลือกผู้แทนหรือผู้ดำรงตำแหน่งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และบางองค์กรเฉพาะ โดยดำเนินการภายใต้ระบบเลือกตั้งที่หลากหลายและอยู่ในการกำกับดูแลของคณะกรรมการ

การเลือกตั้ง เพื่อให้เป็นไปโดยสุจริต เทียงธรรม และชอบด้วยกฎหมาย กระบวนการดังกล่าวสะท้อนหลักความยินยอมของผู้ถูกปกครอง อันเป็นฐานความชอบธรรมของการใช้อำนาจรัฐ ซึ่งแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญจากระบบการได้มาซึ่งตำแหน่งโดยการแต่งตั้งตามลำดับชั้น และเป็นกรอบสำคัญสำหรับการนำไปเปรียบเทียบกับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์และประเด็นการเลือกตั้งเจ้าอาวาสในเชิงกฎหมายต่อไป

หากเจ้าอาวาสต้องมาจากการเลือกตั้งจะเป็นอย่างไร

แนวคิดเรื่องการให้เจ้าอาวาสมาจากการเลือกตั้งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจมากขึ้นในบริบทของการปฏิรูปการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ท่ามกลางกระแสการเรียกร้องความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบต่อชุมชนวัด แนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนหลักประชาธิปไตยและความยินยอมของผู้ถูกปกครอง ซึ่งแตกต่างจากระบบการแต่งตั้งตามลำดับชั้นที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ การนำระบบเลือกตั้งมาใช้กับตำแหน่งเจ้าอาวาสย่อมส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจ วัฒนธรรมการปกครอง และหลักธรรมวินัยของคณะสงฆ์โดยตรง จึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบด้านทั้งในแง่ความเป็นไปได้ อุปสรรค และเงื่อนไขความสำเร็จ ซึ่งผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์ไว้ 3 เงื่อนไข ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความเป็นไปได้ของการเลือกตั้งเจ้าอาวาสในเชิงแนวคิด ในเชิงแนวคิด การเลือกตั้งเจ้าอาวาสอาจเป็นกลไกที่ช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมของผู้ดำรงตำแหน่ง เพิ่มความโปร่งใส และเปิดโอกาสให้พระภิกษุในวัดรวมถึงชุมชนโดยรอบมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดผู้นำทางศาสนา ซึ่งอาจช่วยลดข้อครหาต่อการใช้อำนาจตามลำดับชั้น และเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างวัดกับสังคม อันสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัยที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ในเชิงโครงสร้างทางกฎหมาย ความเป็นไปได้ของการเลือกตั้งเจ้าอาวาสยังจำกัดอยู่ในระดับเชิงทฤษฎี เนื่องจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กำหนดให้ตำแหน่งเจ้าอาวาสมาจากระบบการแต่งตั้งตามลำดับชั้น เพื่อรักษาความเป็นเอกภาพและการยึดถือพระธรรมวินัยร่วมกันทั่วประเทศ ดังนั้น หากจะนำระบบเลือกตั้งมาใช้ในทางปฏิบัติ จำเป็นต้องมีการปรับปรุงกฎหมายและออกแบบกระบวนการที่สอดคล้องกับบริบทคณะสงฆ์ เพื่อมิให้ขัดต่อหลักธรรมวินัยหรือบั่นทอนโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์โดยรวม

ประเด็นที่ 2 อุปสรรคสำคัญของการเลือกตั้งเจ้าอาวาสคือข้อจำกัดทางกฎหมาย เนื่องจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กำหนดระบบการแต่งตั้งตามลำดับชั้น มิได้รองรับการเลือกตั้งโดยตรง การนำระบบเลือกตั้งมาใช้โดยไม่แก้ไขกฎหมายอาจก่อให้เกิดปัญหาความไม่ชอบด้วยกฎหมายและกระทบต่อความชอบธรรม นอกจากนี้ การเลือกตั้งยังเสี่ยงต่อการเกิดการเมืองภายในวัด การแบ่งฝ่าย การแสวงหาคะแนนนิยม และอิทธิพลจากภายนอก ซึ่งอาจบั่น

ทอนหลักคุณธรรมและพระธรรมวินัย อีกทั้งอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งกับโครงสร้างอำนาจของเจ้าคณะผู้ปกครอง ส่งผลกระทบต่อเอกภาพและเสถียรภาพของการปกครองคณะสงฆ์โดยรวม

ประเด็นที่ 3 การเลือกตั้งเจ้าอาวาสจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยเงื่อนไขสำคัญทั้งด้านกฎหมาย โครงสร้าง และคุณธรรม โดยจำเป็นต้องมีการแก้ไขหรือออกกฎหมายรองรับอย่างชัดเจน กำหนดคุณสมบัติผู้สมัครที่ยึดหลักพระธรรมวินัยและความเหมาะสมทางศาสนา ออกแบบกระบวนการเลือกตั้งให้โปร่งใส เป็นธรรม และจำกัดอิทธิพลภายนอก พร้อมทั้งคงบทบาทของเจ้าคณะผู้ปกครองในการกำกับและรับรองผล เพื่อรักษาเอกภาพและระเบียบของคณะสงฆ์ ซึ่งสะท้อนว่าความสำเร็จมิได้ขึ้นกับการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นกับการออกแบบระบบให้สอดคล้องกับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์โดยรวม

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของการเลือกตั้งเจ้าอาวาส

การเลือกตั้งเจ้าอาวาส		
ประเด็นการวิเคราะห์	ข้อดี	ข้อเสีย
ความชอบธรรมของตำแหน่ง	ผู้ดำรงตำแหน่งได้รับความยอมรับจากพระภิกษุในวัดและผู้เกี่ยวข้องโดยตรง ทำให้เกิดความชอบธรรมจากฐานผู้ถูกปกครอง	ความชอบธรรมอาจตั้งอยู่บนความนิยมมากกว่าคุณธรรมและความเหมาะสมตามพระธรรมวินัย
การมีส่วนร่วม	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระภิกษุและชุมชนในการกำหนดผู้นำทางศาสนา	การมีส่วนร่วมอาจนำไปสู่การแบ่งกลุ่มแบ่งฝ่าย และความขัดแย้งภายในวัด
ความโปร่งใส	ลดข้อครหาเรื่องการแต่งตั้งจากบนลงล่าง และเพิ่มความโปร่งใสในการได้มาซึ่งตำแหน่ง	หากขาดกลไกกำกับ อาจเกิดการแทรกแซงหรือการชักจูงที่ไม่เหมาะสม
การบริหารจัดการวัด	เอื้อต่อการตอบสนองความต้องการของพระภิกษุและชุมชนมากขึ้น	อาจกระทบเสถียรภาพในการบริหารหากผู้นำต้องคำนึงถึงคะแนนนิยม

กล่าวโดยสรุป หากเจ้าอาวาสต้องมาจากการเลือกตั้ง แนวคิดดังกล่าวย่อมสะท้อนความพยายามนำหลักการประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้กับการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความชอบธรรม ความโปร่งใส และการยอมรับจากพระภิกษุและชุมชน ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ปัจจุบัน การเลือกตั้งเจ้าอาวาสยังเผชิญข้อจำกัดเชิงกฎหมาย โครงสร้างอำนาจแบบลำดับขั้น และความเสี่ยงต่อการเมืองภายในวัด รวมถึงการลดทอนหลักธรรมวินัย ความเป็นไปได้ของการเลือกตั้งจึงขึ้นอยู่กับการปรับปรุงกฎหมาย การออกแบบกระบวนการที่สอดคล้องกับบริบทของคณะสงฆ์ และการกำหนดกลไกกำกับตรวจสอบที่เหมาะสม เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่กระทบต่อความเป็นเอกภาพและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาโดยรวม

มุมมองพระธรรมวินัยต่อการคัดเลือกตั้งเจ้าอาวาส

เมื่อผู้เขียนพิจารณาประเด็นการคัดเลือกเจ้าอาวาสจากมุมมองพระธรรมวินัย จะพบว่าพระพุทธศาสนามีได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการการเลือกตั้งหรือการแต่งตั้งเป็นหลัก แต่ให้ความสำคัญกับ คุณสมบัติทางคุณธรรมและความสามารถทางธรรมวินัย ของเจ้าอาวาส เป็นสำคัญ ผู้นำในคณะสงฆ์จึงมิได้ถูกมองในฐานะผู้ใช้อำนาจ หากแต่เป็นผู้ทำหน้าที่ดูแล ชี้นำ และอำนวยการพระธรรมวินัยให้ดำรงอยู่ในหมู่สงฆ์อย่างมั่นคง ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระวินัย เจ้าอาวาสหรือผู้นำสงฆ์มิได้ถูกกำหนดผ่านกระบวนการเลือกตั้งตามความนิยมของหมู่ชน หากแต่เกิดจากการยอมรับในคุณธรรม ความเป็นผู้ทรงศีล มีความรู้ในพระธรรมวินัย และมีความสามารถในการอบรมสั่งสอนภิกษุสามเณร ตลอดจนการบริหารจัดการกิจการสงฆ์ให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย หลักการดังกล่าวสะท้อนแนวคิดที่ว่าความชอบธรรมของผู้นำสงฆ์ มิได้เกิดจากเสียงข้างมาก หากแต่เกิดจากความประพฤติที่ตรงตามและการยอมรับโดยปริยาย ของหมู่สงฆ์

ทั้งนี้ พระธรรมวินัยยังเน้นหลักการปกครองแบบสังฆสามัคคี โดยให้ความสำคัญกับความพร้อมเพรียง ความเคารพตามลำดับอาวุโส และการยึดถือพระวินัยเป็นบรรทัดฐานร่วมกัน กระบวนการตัดสินใจในกิจการสงฆ์หลายประการใช้หลักฉันทามติหรือความเห็นพ้องของสงฆ์ มากกว่าการตัดสินใจด้วยเสียงข้างมากในลักษณะการแข่งขัน แนวคิดดังกล่าวแตกต่างจาก หลักการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยของรัฐ ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการแข่งขัน การรณรงค์ และการตัดสินใจด้วยคะแนนเสียง เมื่อพิจารณาแนวคิดการเลือกตั้งเจ้าอาวาสในกรอบพระธรรมวินัย จะเห็นได้ว่าการเลือกตั้งอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการเบี่ยงเบนจากเจตนารมณ์ของการปกครองสงฆ์ กล่าวคือ การแข่งขันเพื่อให้ได้รับเลือกอาจนำไปสู่การแสวงหาความนิยม การแบ่งกลุ่มภายในวัด หรือการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ซึ่งขัดกับหลักความสงบ สัมรวม และการสละ อดตาที่เป็นหัวใจของชีวิตสมณะ หากกระบวนการคัดเลือกผู้นำสงฆ์ให้ความสำคัญกับเสียงส่วนใหญ่เหนือคุณธรรม ย่อมเสี่ยงต่อการลดทอนบทบาทของเจ้าอาวาสในฐานะผู้นำทางจริยธรรม และแบบอย่างทางธรรม (พระครูนิรมิตสังฆกิจ และคณะ, 2565)

ดังนั้น พระธรรมวินัยมิได้ปฏิเสธการรับฟังความคิดเห็นหรือการมีส่วนร่วมของหมู่สงฆ์ หากการปรึกษาหารือและการยอมรับเกิดขึ้นโดยมุ่งประโยชน์แห่งความสามัคคี มิใช่การแข่งขันหรือแสวงหาอำนาจ การคัดเลือกเจ้าอาวาสจึงควรตั้งอยู่บนฐานคุณธรรม ความรู้ ความประพฤติ และการยอมรับอย่างสงบของสงฆ์ มากกว่าการนำรูปแบบการเลือกตั้งแบบฆราวาส มาใช้โดยตรง ทั้งนี้ การพิจารณาปรับปรุงกระบวนการคัดเลือกผู้นำสงฆ์จำเป็นต้องคำนึงถึง ความแตกต่างเชิงคุณค่าและวัตถุประสงค์ระหว่างระบบการเมืองกับการปกครองคณะสงฆ์ โดยไม่บั่นทอนหลักสังฆสามัคคีและอุดมคติของชีวิตสมณะ

บทสรุป

บทความนี้สะท้อนภาพรวมแนวคิดการเลือกตั้งเจ้าอาวาสอย่างเป็นระบบ โดยเปรียบเทียบหลักการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยกับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ การวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า แม้การเลือกตั้งอาจช่วยเสริมความชอบธรรม ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วม แต่ยังมีเผชิญข้อจำกัดด้านกฎหมาย โครงสร้างอำนาจ และความเสี่ยงต่อการเมืองภายในวัด รวมถึงการกระทบต่อพระธรรมวินัยและเอกภาพของคณะสงฆ์ ในบริบทสังคมและกฎหมายไทยปัจจุบัน ผู้เขียนจึงเห็นควรให้การได้มาซึ่งตำแหน่งเจ้าอาวาสยังคงอยู่ในระบบการแต่งตั้ง แต่ควรปรับปรุงให้มีความโปร่งใส เปิดรับความคิดเห็น และตรวจสอบได้มากขึ้น โดยเน้นฐานพระธรรมวินัย คุณธรรม และการมีส่วนร่วมของหมู่สงฆ์ในลักษณะที่สอดคล้องกับวิถีสมณะ มากกว่าการนำระบบเลือกตั้งแบบฆราวาสมาใช้โดยตรง ดังนั้น ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติว่าด้วยการได้มาซึ่งตำแหน่งเจ้าอาวาส จึงประกอบด้วย 1) การได้มาซึ่งตำแหน่งเจ้าอาวาสควรตั้งอยู่บนฐานพระธรรมวินัยและคุณธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งเป็นสำคัญ มากกว่าการยึดหลักเสียงข้างมากตามแนวคิดการเลือกตั้งแบบฆราวาสโดยตรง 2) ควรมีการทบทวนและพัฒนากฎหมายหรือระเบียบคณะสงฆ์ เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและความสามารถในการตรวจสอบกระบวนการแต่งตั้งเจ้าอาวาส โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปใช้ระบบเลือกตั้งโดยตรง และ 3) ในเชิงปฏิบัติ คณะสงฆ์ควรส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมภายในวัดในลักษณะที่สอดคล้องกับวิถีสมณะ

เอกสารอ้างอิง

- กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 23 พุทธศักราช 2541 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์. พระศักดิ์ ผ่องแผ้ว. (2535). การเลือกตั้งกับการพัฒนาทางการเมือง. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระครูนิรมิตสังฆกิจ และคณะ. (2565). หลักสังฆสามัคคีแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม. วารสารวิจัยวิชาการ, 5(3), 263-274.
- พระปลัดมนู ฐานจาโร และคณะ. (2565). กระบวนการยุติธรรม: สถาบันตุลาการของคณะสงฆ์ไทย. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 7(2), 383-399.
- พระมหาเจริญ กตปญโญ และคณะ. (2564). การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. วารสารปรัชญาและศาสนา, 6(2), 25-49.
- พระมหาสุชาติ ธมมกำโม และคณะ. (2565). ระบบตุลาการในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ไทย. วารสารวิจัยวิชาการ, 5(5), 317-330.
- พระมหาเสาร์คำ ธมมธีโร และภัสรินทร์ พ่วงเถื่อน. (2563). หลักธรรมมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี. วารสาร มจร สังคมปริทรรศน์, 9(1), 135-147.

- พระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูรธมมจิตโต). (2539). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (2535, 4 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 109, ตอน 106 ก. หน้า 5-11.
- พิมลจรรย์ นามวัฒน์. (2534). การเลือกตั้ง. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- วรุตม์ อรุณชุตี. (2563). สถานะของเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และกรรมการวัด ตามกฎหมาย. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. วิทยา ชินบุตร. (2559). การเลือกตั้ง. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศิริพงษ์ จำดไร่ชิง และคณะ. (2564). รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย. วารสาร รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 1(3), 66-77.
- สมภพ ระวังทุกข์. (2566). การเลือกตั้ง : กระบวนการเพื่อความเป็นประชาธิปไตย. วารสารสห ศาสตร์การพัฒนาสังคม, 1(3), 17-30.